

Protocol Dyslexie Basisschool Paulus

Protocol dyslexie Basisschool Paulus

Inleiding

Wat is dyslexie?

De Stichting Dyslexie Nederland (SDN) geeft de volgende definitie van dyslexie in haar brochure (SDN, 2008):

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau.

Uitgaande van algemeen aanvaarde wetenschappelijke afspraken kan worden aangenomen dat een dyslecticus problemen heeft met:

- Het verwerken van lettertekens en klanken,
- Vergroten van kennis bij het leren lezen en spellen en soms ook bij tafels en topografie,
- Het geautomatiseerd toepassen van die kennis bij lezen, spellen en soms ook hoofdrekenen,
- Het tempo en complexiteit van taken en de concentratie m.n. bij lezen en spellen.

Wanneer er problemen zijn op het gebied van lezen en spellen hoeft een kind niet altijd dyslectisch te zijn. Ook andere oorzaken zijn mogelijk, zoals:

- De leerling leert over het algemeen erg moeilijk,
- Er is onvoldoende aandacht besteed aan de leerproblemen,
- De leerling heeft om uiteenlopende redenen een periode van (effectief) onderwijs gemist,
- De leerling heeft primair andere problemen of zorgen.

Lees- en spellingproblemen

De kleuterfase

Het klinkt vreemd om een kind dyslectisch te noemen, wanneer het nog niet heeft leren lezen. Toch kunnen bij kleuters al bepaalde kenmerken voorkomen:

- Moeite om klanken in woorden op de juiste volgorde te plaatsen,
- Woorden of zinnen niet precies kunnen (na)zeggen,
- Weinig feiten en begrippen kennen, zoals links en rechts, kleuren, dagen van de week,
- Moeilijk versjes en liedjes kunnen onthouden.
- Moeite hebben met het onthouden van namen

Leren lezen (vanaf groep 3)

Bij het leren lezen zien we bij dyslectici het volgende:

- Moeite met het onthouden van de klank bij de letters,
- Het verwarren van letters, die op gezicht en gehoor op elkaar lijken (m/n, b/d, u/eu/ui, a/aa),
- Moeite met het onthouden van de eerste woordjes
- Te vaak "letter voor letter" of haperend lezen.

Lezen na groep 3

Bij dyslectici zien we in deze fase de volgende problemen veel voorkomen:

- Het weglaten, toevoegen of veranderen van woorden,
- Het verwarren van posities / tekens die op elkaar lijken,
- Een ander woord zeggen dan er staat (b.v.: kat = poes),

- Veel “gokken” of “letter voor letter” lezen,
- Het lezen moeilijk of niet leuk vinden.

Spellen:

Foutloos schrijven is voor dyslectici soms nog moeilijker dan lezen. Belangrijke kenmerken zijn:

- Het door elkaar halen van letters die op elkaar lijken,
- Het omdraaien van letters (b.v.: ei = ie, ui = iu),
- Het weglaten of toevoegen van letters en woorden
- Het opschrijven van woorden zoals ze klinken (b.v.: de = du)
- Wel kennis van regels voor het spellen, maar gebrek aan toepassing tijdens het schrijven,
- Meer fouten in eigen verhalen.

Overige vakken:

Ook bij het leren van overige vakken kunnen dyslectische leerlingen problemen hebben, bijvoorbeeld:

- Omkeren van cijfers (31 = 13)
- Fouten bij het hoofdrekenen door het vergeten van “tussenstappen”
- Moeite met “rijtjes leren” bij aardrijkskunde en het uit hoofd leren van de tafels,
- Veel schrijffouten in werkstukken,
- Moeite met het opschrijven van Engelse woorden.

Dyslectische kinderen op de Paulusschool

Zorgniveaus

Leerlingbegeleiding kan in vijf zorgniveaus worden verdeeld.

Niveau 1: het basisaanbod van onderwijs binnen een groep.

Niveau 2: extra hulp aan kinderen, die dit (tijdelijk) nodig hebben.

Niveau 3: specifieke, aanvullende zorg na intern onderzoek. Dit kan zijn onderzoek door de leerkracht zelf of door de intern begeleider.

Niveau 4: speciale zorg na extern onderzoek (door een specialist).

Niveau 5: externe zorg in het speciaal (basis)onderwijs.

De kinderen die in dit protocol beschreven worden, bevinden zich binnen niveau 2, 3 of 4. Dit is dus vooral afhankelijk van de vraag of er onderzoek is geweest en door wie. In ieder geval wordt er binnen deze niveaus gewerkt volgens een bepaald plan van aanpak, meestal beschreven in het groepsplan. Ouders worden hiervan op de hoogte gesteld.

Wat wordt nagestreefd met betrekking tot (dyslectische) leerlingen?

Voorop staat dat een kind plezier heeft op school, voldoende uitgedaagd wordt om te komen tot leren en extra ondersteuning krijgt indien nodig. Op deze manier wordt getracht te voldoen aan de onderwijsbehoeften van de leerling, zodat zijn of haar capaciteiten volledig worden benut en op zijn of haar niveau kan uitstromen naar het voortgezet onderwijs (VO).

Signalering met betrekking tot dyslexie

- Als een kind bij ons op school komt, hebben wij binnen 3 weken na het begin van de schoolloopbaan een intake- gesprek met de ouders. Hierin wordt ook gevraagd naar de taalontwikkeling en het eventuele dyslexie binnen de familie.
- Algemeen: vanaf groep 1/2 worden de kinderen gevolgd middels een leerlingvolgsysteem van Cito (LVS). Bij de kleuters begint dit vanaf groep 1 met Taal voor Kleuters en Rekenen voor Kleuters. Vanaf groep 3 wordt getoetst op het gebied

van technisch lezen, begrijpend lezen (vanaf groep 4), spelling en rekenen. Ook worden vanaf groep 2 signaleringslijsten op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling bijgehouden. Na elke toetsperiode m.b.t. de Cito toetsen (in januari en juni) volgt een analyse van elke toets voor iedere groep. Alle leerlingen worden besproken tijdens groepsbesprekingen tussen leerkracht, intern begeleider en directie.

- Dyslexie: voor kinderen in groep 2 waarvan we vermoeden dat er sprake zou kunnen zijn van dyslexie wordt een checklist voor kleuters uit het Protocol Leesproblemen en Dyslexie ingevuld. In groep 3 volgt een herfstsignalering (oktober) waarmee speciaal wordt gekeken naar de leesontwikkeling na de eerste twee maanden leesonderwijs. Een dergelijke signalering volgt daarna nog drie keer in groep 3. Kinderen die uitvallen bij deze signalering krijgen extra lees- en spellingbegeleiding. Dit gebeurt in de klas door de leerkracht. Leerlingen die ondanks deze extra ondersteuning toch weinig vooruitgang boeken en ver beneden de gemiddelde norm scores, krijgen een andere vorm van leesbegeleiding. Dit krijgt vorm via het Connect leesprogramma (Smits en Braams, 2007). Dit programma wordt indien nodig verlengd in de eerste helft van groep 4.
- Tijdens oudergesprekken wordt ouders gemeld dat er een vermoeden bestaat van dyslexie. Dit kan ook in een hogere groep plaatsvinden, omdat de signalen mogelijk dan pas tot uiting komen. Met dit signaal gaan wij serieus en zorgvuldig om. Op het moment dat de extra lees- en spelling begeleiding minimaal zes maanden heeft plaatsgevonden en de resultaten toch significant achterblijven kan worden over gegaan tot diagnosticering.

Diagnosticering

Wanneer er - naast de achterblijvende resultaten - andere gegevens nodig zijn om meer inzicht te verkrijgen in de lees- en/of spellingproblematiek, kan er aanvullend onderzoek plaatsvinden. De resultaten hiervan worden verder gebruikt om de begeleiding zo effectief mogelijk in te zetten.

Bij een sterk vermoeden van dyslexie kan ervoor worden gekozen om een kind uitgebreid te laten onderzoeken. Dit gebeurt doorgaans pas vanaf midden groep 4 wanneer leerlingen de tijd hebben gekregen om zich de techniek van het lezen en spellen eigen te maken. Na dit onderzoek kan uiteindelijk een dyslexieverklaring worden afgegeven wanneer er inderdaad sprake is van dyslexie. Er zijn vervolgens 3 opties voor wat betreft het afnemen van het onderzoek.

- 1) Onderzoek via de Vergoedingsregeling via de zorgverzekeraar (extern);
- 2) Onderzoek via een door ouders te kiezen instelling (extern);
- 3) Onderzoek via het zorgteam op school (intern).

De procedure voor de keuze van het onderzoek

Ad 1

De criteria om in aanmerking te komen voor de vergoedingsregeling zijn:

Ondanks langdurig intensieve ondersteuning op school (conform het Protocol Leesproblemen en Dyslexie, 2011) blijft de leerling tot de zwakste 10% lezers behoren vergeleken met de normgroep òf blijft de leerling behoren tot de zwakste 16% op lezen én de zwakste 10% op spelling.

Ad 2 en 3

Wanneer er duidelijke signalen zijn van dyslexie terwijl de vergoedingsregeling niet haalbaar is, dan wordt de leerling aangemeld en besproken in het zorgteam. Hierin wordt bepaald of er inderdaad sprake zou kunnen zijn van dyslexie. Zo ja, dan wordt besproken wie het onderzoek gaat uitvoeren; de externe leden van het zorgteam (dus via school) of een externe instelling/onderzoeksbureau (dus via ouders). In het laatste geval wordt het onderzoek bekostigd door ouders. Het voordeel van deze optie is dat het onderzoek over het algemeen vrij snel kan worden afgenomen. Wanneer dit via school gebeurt, dan is er vaak sprake van een wachlijst aangezien school een beperkt budget heeft (op jaarbasis)

waarmee diverse zorgactiviteiten - waaronder onderzoeken en observaties - dienen te worden bekostigd.

De overweging om via school te onderzoeken is afhankelijk van de vraag of de leerling duidelijk hinder heeft van de vermeende dyslexie in cognitief en/of sociaal emotioneel. De achterliggende reden hiervan is dat tijdens de brugklasperiode in het voortgezet onderwijs tegenwoordig een screening plaatsvindt op (mogelijke) dyslexie. Bij een sterk vermoeden daarvan wordt de leerling dan alsnog getest op dyslexie.

Begeleiding

Door uit te gaan van een aantal voor de dyslexiebegeleiding belangrijke handelingsprincipes is een brede invulling van de begeleiding mogelijk. Het gaat hier om de volgende handelingsprincipes: **A**ccepteren, **B**egrijpen, **C**ompenseren **D**ispenseren en **E**xtra leerhulp. Deze principes worden hierna beschreven.

- Accepteren:
Het accepteren van de problemen van de dyslecticus vormt de basis voor elk handelingsplan. Dyslectici blijven immers altijd op de een of andere manier moeite houden met onderdelen van de schoolvakken. Het is heel belangrijk dat het kind en de omgeving weten, dat het bepaalde problemen heeft als gevolg van dyslexie. Er wordt naar gestreefd om met de ouders af te spreken dat er met het kind en in de groep openlijk over wordt gepraat.
- Begrijpen:
Naast acceptatie is het begrijpen van de problemen van de dyslecticus de basis voor handelen. Dit geldt voor het kind zelf, voor de medeleerlingen van het kind, voor de leerkracht en de ouders.
- Compenseren:
Belangrijke hulp die dyslectici kunnen krijgen is gericht op het omzeilen van hun problemen. Dat wil zeggen dat ze gebruik leren maken van hun sterke kanten om problemen te vermijden of verminderen. Zo kunnen bijvoorbeeld bij het aanleren van de lettertekens plaatjes en gebaren tot steun worden gegeven. Bij de spelling wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van ezelsbruggetjes en eventueel van een "spellingspiekschrift".
- Dispenseren:
Voor bepaalde taken krijgt een dyslecticus dispensatie: het werk wordt veranderd, de hoeveelheid werk wordt verminderd of de werktijd wordt verlengd. Een dyslectische leerling hoeft bijvoorbeeld volgens afspraken soms geen hele zinnen op te schrijven, maar slechts steekwoorden. Ook worden dyslectische kinderen voorbereid op complexe taken. Teksten van de komende lessen begrijpend lezen, aardrijkskunde en geschiedenis worden met ze voorbereid. De CITO eindtoets in groep 8 kan worden aangeboden via een MP3 bron (dus voor een groot deel auditief).
- Extra leerhulp:
Tenslotte voorziet het plan van aanpak in aangepaste oefeningen en werkvormen om problemen bij lezen en spellen te verminderen.
Over het algemeen genomen dient de extra leerhulp in de klas aangeboden te worden om een zo groot mogelijke aansluiting met de groep te bewerkstelligen.
In enkele gevallen wordt extra hulp van ouders ingeroepen.
Voor een overzicht van de materialen die wij op school hebben (zie bijlagen).

Evaluatie

Het plan van aanpak wordt vier keer per jaar geëvalueerd en eventueel aangepast. Dit wordt altijd met ouders besproken. Benadrukt wordt dat een plan van aanpak altijd wordt opgesteld en uitgevoerd zodra er vermoeden is van dyslexie. Deze aanpak wordt altijd gehandhaafd, los van het feit of er wel of (nog) geen dyslexieverklaring is afgegeven. Immers, ook lees- en spellingzwakke leerlingen die niet dyslectisch (blijken te) zijn, zijn gebaat bij de extra ondersteuning. Andersom gezegd, een dyslexieverklaring verandert niets aan het gegeven dat er extra ondersteuning voor de leerling gehandhaafd blijft. Het enige voordeel van een

dyslexieverklaring is dat de leerling de Eindtoets auditief kan aangeboden krijgen. Vanaf schooljaar 2013/2014 is de score van deze toets echter niet meer bepalend voor het uitstroomprofiel richting het VO.

Extra leerhulp in de klas

Hieronder worden de mogelijke manieren van ondersteuning beschreven. Per leerling wordt bekeken welke maatregelen worden ingezet voor een effectieve begeleiding.

Maatregelen om leergedrag te structureren:

- Zet extra uitleg op papier
- Geef regels van grammatica ondersteund met voorbeelden (spellingsondersteuning)
- Controleer of de opdracht begrepen wordt / na laten vertellen in eigen woorden
- Geef handreikingen hoe het beste geleerd kan worden
- Geef bij de methode mogelijk aanwezige software
- Leer technieken aan om het eigen werk te controleren (bijv. via de beertjesmethode waarbij de werkhouding in 4 stappen wordt benadrukt en uitgelegd)
- Zet huiswerk op het bord en geef hulp bij het maken van een planning van het huiswerk
- Geef aan wat wel en wat niet goed gedaan wordt door de leerling
- Sta hulpmiddelen toe die het lezen en schrijven vergemakkelijken

Maatregelen waardoor de leerling minder hinder ondervindt van zijn (mogelijke) dyslexie:

- Beoordeel het resultaat en niet de spelling bij bepaalde toetsen en opdrachten
- Geef goede kopieën bij opdrachten en geef extra tijd voor toetsen
- Reken spellingfouten niet aan (behalve bij woord-, en zinnendictiee op het niveau waarop de leerling oefent) en reken herhalingsfouten niet mee
- Zorg voor een goede lay-out
- Laat de leerling regelmatig op de computer werken met spellingcontrole

Begeleiding bij lezen:

- Het houden van een voorgesprek m.b.t. gekozen leesmateriaal
  - Welke woorden zijn moeilijk in de tekst
  - Denk aan de tijdsvolgorde en opbouw van het verhaal
  - Wat is de rode draad in het verhaal
- Introductie van het verhaal: plaatjes kijken, titel bespreken, eigen ervaringen activeren, bespreken van moeilijke woorden, het verhaal in 1 zin samenvatten
- Interactief voorlezen: regelmatig terugvragen van gelezen stukjes, gegevens van een tekst terughalen (geheugen activeren)
- Diverse leesvormen hanteren (voorlezen, meelesen, voorttrekkend lezen, scannend lezen)
- Gebruik maken van speciale leesprogramma's (Connect, Ralfi)
- Lezen met een leesmaatje en/of tutorlezen
- Ondersteunende methodes (zie bijlage 1)
- Gebruik maken van aanwijzingen in het protocol voor leesproblemen en dyslexie
- Software gebruiken zoals Ambrasoft en Kurzweil
- Geen tijdsdruk hanteren bij het lezen, laten bijwijzen
- Motivatie hoog houden door te lezen op het begripsniveau van de klas
- Motivatie hoog houden door zelf boeken uit te laten kiezen
- Aanleren van de strategie "in het hoofd spellen" om raden te voorkomen

Begeleiding bij spelling

- Bepalen welke categorieën geoefend moeten worden
- Spelling spiekschrift gebruiken: voor elk spellingsprobleem een bladzijde met de regel en voorbeelden. De leerling kan dit aanvullen met eigen woorden

- Gebruik maken van de methodes Spelling in de lift en Zelfstandig spellen. Ook de auditieve oefeningen die daarbij horen doen.
- Pakketjes maken uit bovengenoemde spellingmethodes om bepaalde categorieën te oefenen
- Gebruik maken van software van o.a. ambrasoft en Kurzweil
- Beoordeel de spelling alleen bij spellingtaken, let bij andere taken meer op inhoud.
- Gebruik maken van de aanwijzingen in het protocol voor leesproblemen en dyslexie.

Voor thuis

- Veel lezen thuis vanuit de interessesfeer / eigen keuze van leesmateriaal.
- Hardop lezen is vaak minder motiverend, maar verwerking kan ook gebeuren door te laten vertellen over het gelezen werk of samen te vatten, enz.
- In spelvorm kan ook met taal gespeeld worden: jeugdscrabble, letterdobbelstenen, memoriespelvormen, Wie is het, enz.
- Geheugenspelletjes zoals Ik ga op vakantie en ik neem mee.....
- In de Openbare bibliotheek is een Makkelijk Lezen Plein ingericht voor kinderen met leesproblemen. In de schoolbibliotheek en openbare bibliotheek en in de boekenhandels zijn boeken te leen of te koop in het speciaal ontworpen dyslexie-lettertype. Speciale sites:

<http://www.makkelijklezenplein.nl/> en
http://www.avonturenvanglas.nl/?page_id=17

Bronnen

- Diagnose en behandeling van dyslexie (SDN)
- Protocol Leesproblemen en Dyslexie. Uitg.: Expertisecentrum Nederlands
- Dyslectische kinderen leren lezen (Smits en Braams, uitg. Boom)
- K.P. van den Bos en L. Verhoeven (red.): Leven met dyslexie. Uitg.: Garant

BIJLAGEN

- 1) Materialen en programma's die op school aanwezig zijn voor (het opstellen van) de begeleiding van dyslectische kinderen**
- 2) Kurzweil**
- 3) Instellingen die meer informatie bieden m.b.t. dyslexie**

Bijlage 1

Speciale materialen en programma's die op school aanwezig zijn voor (het opstellen van) de begeleiding van dyslectische kinderen

Algemeen:

- Landelijk protocol voor leesproblemen en dyslexie, groep 1 t/m 4
- Landelijk protocol voor leesproblemen en dyslexie, groep 5 t/m 8

Lezen:

- Speciale leesbegeleiding van Luc Koning. Een orthodidactisch programma bij het voortgezet technisch lezen.
- Connectlezen
- Ralfilezen
- Tutorlezen
- Computerprogramma's van Ambrasoft
- Computerprogramma Kurzweil

Spelling:

- Spelling in de lift
- Cito SVS hulpboek
- Computerprogramma's van Ambrasoft

Bijlage 2

Kurzweil

Gebruik van dyslexie-ICT hulpmiddelen past in het dyslexieprotocol. Tabijn heeft gekozen voor het inzetten van het programma Kurzweil 3000 V12 en heeft daar in 2012 licenties voor ingekocht.

Welke leerlingen kunnen gebruik maken van Kurzweil?

Leerlingen met dyslexieverklaring

- Dyslexie is blijvend. Als het besluit is genomen tot het werken met Kurzweil, dan geldt dit besluit voor de hele schoolloopbaan van de leerling zolang deze er baat bij heeft.
- Bij de overdracht naar het VO of andere basisschool moeten de afspraken over het gebruik van Kurzweil worden doorgegeven.
- De inzet van Kurzweil wordt individueel afgewogen en vastgelegd in het groepsplan of handelingsplan van de leerling.

Leerlingen zonder dyslexieverklaring, met ernstige lees- en spellingsproblemen (vanaf groep 5)

De beslissing over het gebruik van Kurzweil wordt genomen in het (klein) zorgteam van de school. De beslissing wordt jaarlijks herzien. Het zorgteam geeft aanwijzingen wanneer het hulpmiddel kan worden ingezet. Met welke bedoeling wordt het hulpmiddel ingezet? In het handelingsplan van de leerling of in het groepsplan wordt aangegeven met welk doel het hulpmiddel wordt ingezet. Dit doel wordt 4x per jaar bijgesteld en geëvalueerd.

Overige leerlingen

De leerkracht kan ertoe besluiten om - incidenteel- Kurzweil in te zetten als leermiddel ten behoeve van leerlingen die buiten bovenstaande categorieën vallen. Deze leerlingen hebben geen structureel recht op het gebruik van Kurzweil en kunnen het programma nooit inzetten in toetsituaties.

De leerkracht kan ook besluiten een klassikale les te geven m.b.v. Kurzweil.

Documentatie

Voor alle leerlingen die gebruik maken van Kurzweil geldt dat in het groepsplan of in het individuele handelingsplan omschreven moet zijn dat zij gebruik maken van het programma. Hierbij moet ook omschreven worden van welke onderdelen van het programma zij gebruik maken. Te denken valt aan: voorlezen en verwerken van teksten bij begrijpend lezen en wereldoriëntatie, voorlezen en maken van methodegebonden toetsen, schrijfopdrachten, ondersteuning bij het maken van werkstukken en het schrijven van teksten. Deze plannen moeten ook met de ouders worden besproken.

Welke vakken

In overleg met de intern begeleider van de school wordt er gekeken bij welke vakken het programma gebruikt gaat worden.

Gebruik tijdens toetsen en examens

Het streven is dat leerlingen met een dyslexieverklaring op termijn de methodegebonden toetsen maken m.b.v. Kurzweil. Per individuele leerling met dyslexieverklaring wordt een afweging gemaakt. De toetsen van het CITO- leerlingvolgsysteem worden nog niet m.b.v. Kurzweil afgenomen. De scholen van Tabijn onderzoeken de mogelijkheden en zullen daarbij de richtlijnen van de inspectie aanhouden. Elke school bepaalt, in overleg met ouder(s) en kind, of het de leerlingen met een dyslexieverklaring de CITO Eindtoets laat maken m.b.v. Kurzweil. Van belang is dat de leerling voldoende ervaring heeft opgedaan met Kurzweil.

Voor kinderen zonder dyslexieverklaring, maar met ernstige lees- en spellingsproblemen, die wel gebruik mogen maken van het programma Kurzweil wordt op school individueel de afweging gemaakt of zij wel of geen gebruik mogen maken van het programma tijdens de methodegebonden toetsing. Dit wordt omschreven en vastgelegd in het handelingsplan of groepsplan.

Thuisgebruik

Er zijn afspraken gemaakt voor het gebruik thuis van het programma Kurzweil. Deze kunt u opvragen bij de ib-er van de school. Voor het thuisgebruik wordt met de ouders van de leerling een overeenkomst opgesteld. Er zijn geen kosten verbonden aan het gebruik van het programma door de ouders. De kosten van een USB-stick of een koptelefoon zijn wel voor rekening van de ouders.

Bijlage 3

Instellingen en/of links die uitgebreide informatie bieden m.b.t. dyslexie

OBD Noordwest

IWAL

Stichting Taalhulp

www.balansdigitaal.nl

www.steunpuntdyslexie.nl

www.stichtingdyslexienederland.nl

www.dyslexieweb.nl

www.lexima.nl